

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยแบ่งเป็น

5 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท
- ตอนที่ 2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่
- ตอนที่ 3 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์
- ตอนที่ 4 บทบาทในด้านการเรียนการสอนของครูประจำกลุ่มการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์
- ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท

คำว่า บทบาท (Role) มีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่างด้วยกัน ภิญโญ สาธร (2516: 304) ได้ให้ความเห็นว่า บทบาทหน้าที่ หมายถึง ความมุ่งหวัง (Expectation) ที่บุคคลอื่นคาดว่า บุคคลในตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดควร จะกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่าง หนึ่ง บทบาทหน้าที่ (Role) มีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ

กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ (2522: 25) ได้ให้ความหมายของ บทบาททางสังคมศาสตร์ไว้ว่า บทบาทคือ แบบแผนของความตองการ ความเชื่อ ความรู้สึก หัตถ์คติ กานิยม และการกระทำที่สมาชิกของสังคมทางคาดหวังว่า ควร จะเป็นไปตามลักษณะของตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่

แดเนียล เจ. เลวินสัน (Daniel J. Levinson 1971: 11) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ คือ

1. บทบาท หมายถึง ปทัสถาน (Norm) ความคาดหวัง (Expectation) ข้อห้าม (Taboos) ความรับผิดชอบ (Responsibilities) และอื่น ๆ ที่มีลักษณะในตนเองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปที่การชี้บ่งถึงหน้าที่อันพึงกระทำ

2. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเองที่จะคิดและทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

3. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่จะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคม หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้น ๆ นั้นเอง

ไฮลท์ ฟอร์ด (Hault Ford 1974: 276-277) ได้ให้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์บทบาทว่า จำเป็นต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ตำแหน่งทางสังคม (Social Locations) พฤติกรรม (Behavior) และความคาดหวัง (Expectations)

สุพิศรา สุภาพ (2516: 34) อธิบายว่า บทบาทเป็นการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) มนุษย์แต่ละคนจะมีบทบาทหลายบทบาท ซึ่งแต่ละตำแหน่งก็ต้องมีบทบาทต่างกันไป ยิ่งสังคมซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็ยิ่งแตกต่างกันไปมากขึ้นเท่านั้น เพราะบางบทบาทคนธรรมดาสามัญปฏิบัติได้ แต่บางบทบาทก็ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษที่มีคนเพียงไม่กี่คนทำได้ เช่นเดียวกับที่ มอร์แกน (Morgan 1951: 395) ได้กล่าวว่า "บทบาทเป็นรูปแบบของพฤติกรรมซึ่งบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งทางสังคมจะปฏิบัติ"

จากที่กล่าวมาจะเห็นถึงองค์ประกอบของบทบาทด้านตำแหน่งทางสังคม และพฤติกรรม ส่วนความคาดหวังนั้น เคิร์ช, ครัชฟิลด์ และบัลลาชี (Kretch, Crutchfield and Ballachy 1962: 338) ให้คำจำกัดความไว้ว่า "ความคาดหวัง คือบทบาทแบบแผนของความต้องการ ความเชื่อ ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม และการกระทำที่สมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าควรจะเป็นไปตามลักษณะของชนิดตำแหน่ง

ที่มีอยู่" เช่นเดียวกับที่ ญูโยธู สาธ (2519: 283) ให้ความเห็นว่า "ความคาดหวัง หมายถึง ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดหวังบุคคลในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ควรกระทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และบทบาทหน้าที่มีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ"

จะเห็นว่าบทบาทเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างตำแหน่งทางสังคม พฤติกรรม และความคาดหวัง ซึ่ง โสกา ชูพิกุลชัย และ อรทัย ชันนบุญ (2525: 129) กล่าวไว้ว่า "ทุกตำแหน่งหรือชั้นจะถูกสมาชิกในชุมชน คาดหวังไว้ระดับหนึ่งว่า พฤติกรรมของคนที่อยู่ในตำแหน่งนั้น ๆ ควรทำอะไร มีพฤติกรรมอย่างไร คือบทบาทของแต่ละคนที่อยู่ในตำแหน่งหนึ่งควรมีอะไรนั่นเอง"

แต่ ซาร์บิน (Sarbin 1959: 229) ให้ข้อสังเกตว่า พฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งมักจะอาศัยความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นคาดคะเนว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่ง เช่นนั้นควรปฏิบัติอย่างไร ส่วนมากที่ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งมักจะสังเกตผู้ดำรงตำแหน่งอื่นแล้วกำหนดหน้าที่ให้กับตำแหน่งหน้าที่ตนตามลักษณะของตำแหน่ง การสังเกตและการคาดคะเนว่าผู้อื่นอยากให้เราทำอะไรไม่จำเป็นต้องตรงกับความต้องการที่แท้จริงของคนอื่นในกรณีที่คาดคะเนไม่ตรงกัน ผู้ดำรงตำแหน่งมักจะไม่สบายใจขณะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ความไม่สบายใจดังกล่าวจะมีผลกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติงานของผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในระบบสังคมหรือองค์กรใด ๆ บุคคลต่างสังเกตบทบาทซึ่งกันและกัน และจะกำหนดหน้าที่ให้กับตนเองว่าจะแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมอย่างไร ในขณะที่เดียวกันก็คาดหวังว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งอื่น ๆ ควรแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมเช่นไรควย ซึ่ง เกตเซล และคณะ (Getzels, and others 1968: 77) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความคาดหวังต่อบทบาทหรือบทบาทที่คาดหวังไว้ว่า ความคาดหวังนี้ย่อมแตกต่างกันออกไป เพราะคนเราต่างมีความคิดและความต้องการต่างกัน ในระบบสังคมทุกชนิด พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลได้รับอิทธิพลมาจากความคาดหวังของบุคคลหรือองค์กร ซึ่งเรียกว่าเป็นฝ่ายสถาบันทางมิติ อีกประการหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ เซกคอร์ด แบคแมน (Secora Backman 1964: 456) ให้

คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องความคาดหวังนี้ไว้ว่า บทบาทที่คาดหวัง คือการคาดหวังที่
เกี่ยวข้องกับบทบาทประเภทต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคนจะคาดหวังบทบาทแตกต่างกันไป

เมื่อบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในสังคมถูกคาดหวังให้ปฏิบัติ
ตามบทบาทที่พึงประสงค์ หรือที่เรียกกันว่า บทบาทที่คาดหวัง เขาก็ย่อมต้องตอบ
สนองด้วยการปฏิบัติจริง ตามที่ถูกคาดหวัง ซึ่งเราเรียกกันว่า บทบาทที่ปฏิบัติจริง

ไพบลีย์ ช่างเรียง (2515: 30) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า บทบาท
จริงที่บุคคลแสดงนั้น ไม่นานอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับบทบาทที่ควรจะเป็นไปตาม
ปทัสถานของสังคม เพราะบทบาทที่บุคคลแสดงจริงนั้น เป็นผลของปฏิกิริยาแห่ง
บุคลิกของบุคคลที่ครองสถานภาพร่วมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรม
และเครื่องกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการแสดงบทบาท

มีทค (Mead 1950: 273 อ้างถึงในรังสรรค์ ทิมพันธุ์พงษ์ 2521: 14)
อธิบายถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริง หรือบทบาทที่เป็นจริงนั้นจะคง
ประกอบด้วย

1. การรู้จักตนเอง
2. พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ ซึ่งเหมาะกับการส่งเสริมฐานะ
ของตนเอง
3. ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งใช้เป็นแบบอย่างเพื่อ
ให้การกระทำเฉพาะอย่างเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ
4. การประเมินผลการกระทำตามบทบาทด้วยตนเองและโดยบุคคลอื่น ๆ
จากแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทดังที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ดังนี้คือ

บทบาท คือ สิ่งที่ผู้ดำรงตำแหน่งใดถูกกำหนดให้กระทำตามสิ่งที่กำหนดไว้
เป็นบทบาทหน้าที่ บุคคลในแต่ละตำแหน่งจะมีหน้าที่หรือเงื่อนไขที่ตองกระทำ และได้
รับสิทธิที่กำหนดไว้สำหรับตำแหน่งนั้น ซึ่งบทบาทนี้จะเกี่ยวข้องกับบทบาทอื่นที่เกี่ยวข้อง
ในสังคมเดียวกัน

บทบาทที่คาดหวังคือ บทบาทที่เกิดขึ้นมาพร้อมตำแหน่ง เมื่อบุคคลนั้น
ดำรงตำแหน่งใดก็จะต้องแสดงบทบาทตามกฎหมาย ระเบียบ ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ
และสิทธิที่กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐาน การคาดหวังเกี่ยวกับบทบาทของบุคคล
ที่ดำรงตำแหน่งนั้น ทั้งโดยบุคคลที่ดำรงตำแหน่งเองและบุคคลอื่นที่มองผู้ดำรง
ตำแหน่งอาจตรงกับความต้องการของสังคมหรือองค์กรหรือไม่ก็ได้

บทบาทที่ปฏิบัติจริง คือ พฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งหมด ซึ่งพฤติกรรมที่
แสดงออกมานั้น อาจจะเป็นพฤติกรรมรวมระหว่างความคาดหวังของผู้ดำรงตำแหน่ง
ความคาดหวังขององค์กรและบุคคลอื่น และพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น อาจจะสอดคล้อง
กับความต้องการของตนเองหรือบุคคลอื่นหรือไม่ก็ได้

ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

การศึกษาผู้ใหญ่เป็นการศึกษาที่สำคัญรูปแบบหนึ่ง สมชัย วุฒิปรีชา (2515 :
5 - 6) กล่าวว่า "การศึกษาผู้ใหญ่ เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งเพื่อฝึกกำลังคนของ
ประเทศ (Man - Power - Training) ไม่ว่าจะเป็นการจัดในรูปลักษณะใด
จะเป็นการจัดในรูปลักษณะของการศึกษาขั้นมูลฐาน จัดในรูปการศึกษาระดับ 3-4-5
จัดในรูปหน่วยฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของ

การฝึกกำลังคนเพื่อให้ประชากรมีรายได้เพิ่ม สามารถช่วยตนเองได้
สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นบทบาทสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ในอันที่จะฝึกกำลังคนให้มีสมรรถ-
ภาพยิ่งขึ้น" ดังนั้น รัฐบาลจึงได้สนับสนุนการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ฝึกให้รู้จักช่วยตนเอง คิดเป็น ทำเป็น
แก้ปัญหาเป็น สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความหมายและลักษณะของผู้ใหญ่

คำว่า "ผู้ใหญ่" มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ เช่น อภาร์ตัน
ชาสกุล (2515 : 1) กล่าวว่า ผู้ใหญ่ หมายความว่า ความหมายที่หนึ่งอาจหมายถึง
บุคคลที่อยู่ในวัยเกณฑ์ทหาร ซึ่งคำว่า ผู้ใหญ่ในความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ของ
เราหมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป หรือในแง่กฎหมายต้องอายุ 20 ปี

บริบูรณ์จึงจะถือว่าบรรลุนิติภาวะ" พินิต กาณจนะวงศ์ (2524: 34) กล่าวว่า "ผู้ใหญ่ คือ บุคคลซึ่งมีอายุล่วงเลยเกณฑ์ของหนุ่มสาว หรือ เข้าเกณฑ์อายุตามที่กฎหมายกำหนดคร่าวละเอียดไว้เป็นพิเศษ เป็นบุคคลซึ่งบรรลุดังซึ่งความเป็นผู้ใหญ่ ทั้งร่างกาย จิตใจ และอารมณ์"

ศุภร ศรีแสน (2527: 2) กล่าวว่า "ผู้ใหญ่ คือ ผู้ที่มีอายุครบ 14 ปี บริบูรณ์นับตามปีปฏิทิน คือมีอายุ 14 ปีขึ้นไปจึงจะมีสิทธิ์เข้าเรียนในโรงเรียนผู้ใหญ่ได้ ส่วนวิธีการศึกษาของนักศึกษาชั้น ให้กักและนับถึงวันที่เข้าเรียน ไม่ใช่ วันเปิดเรียน" โมหัมหมัด อับดุลกาเดร์ (2517: 4) กล่าวว่า "ฝ่ายบริหารการศึกษาผู้ใหญ่มีนิยามใช้คำจำกัดความของคำว่าผู้ใหญ่ โดยถืออายุเป็นเกณฑ์ แต่ฝ่ายนักวิชาการ เห็นว่าการใช้อายุเป็นเกณฑ์ยังไม่ดีพอ ควรต้องมี 4 องค์ประกอบ คือ อายุ ความสมบูรณ์ทางสติปัญญา จิตใจ และบทบาททางสังคม"

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า ผู้ใหญ่ คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป มีความรับผิดชอบ มีบทบาทในสังคม และควรสามารถปรับตัวให้ดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

ลักษณะของผู้ใหญ่ทั้งที่ได้กล่าวมา ทำให้เห็นว่า ผู้ใหญ่กับเด็กมีความแตกต่างกันทั้งในด้านวัย ประสบการณ์ ความรับผิดชอบ บทบาทต่อสังคม เพราะฉะนั้น กระบวนการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่จึงแตกต่างไปจากวิธีการสอนของเด็ก ซึ่ง โมหัมหมัด อับดุลกาเดร์ (2515: 19) กล่าวว่า "เมื่อสอนเด็กต้องคำนึงถึงร่างกายและสมองของเด็กที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเต็มที่ แต่เมื่อสอนผู้ใหญ่จะต้องคำนึงถึงความเสื่อมทางร่างกายของผู้ใหญ่ด้วย" ทวยเหตุผลดังกล่าว จึงควรคำนึงถึงหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งจะเป็นแนวทางสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของผู้ใหญ่โดยถูกต้องและสอดคล้องกับความต้องการได้

หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

สำหรับเรื่องนี้ได้มีผู้ให้แนวคิดไว้ ดังนี้คือ พงษ์ น้อยแสงศรี (2515: 67 - 70) กล่าวว่า "สิ่งสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ คือ บรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและควรคำนึงถึงอย่างมากในการจัดการศึกษา

ก่อนที่จะเริ่มต้นเรียนมีฉะนั้น เขาอาจจะประสบความสำเร็จล้มเหลวหรือท้อแท้ใจก่อนเริ่มเรียนเสียเลยก็ได้

5. จะต้องช่วยสร้างความสำเร็จในบทเรียนขั้นต้น ให้แก่ผู้ใหญ่ที่มีพื้นฐานการศึกษาน้อย ๆ นั้นก่อนที่จะเริ่มบทเรียนใหม่ ๆ ต่อไป ความรู้สึกที่ว่าทำอะไรสำเร็จนั้นจะช่วยให้ก้าวไปสู่ความสำเร็จในขั้นต่อไปได้ ความล้มเหลวครั้งแรกจะทำให้เกิดความรู้สึกท้อแท้และล้มเหลวในขั้นต่อไปด้วย

6. ช่วยผู้ใหญ่ได้เรียนในสิ่งที่เขาสนใจให้มากและให้เขาได้ก้าวหน้าไปตามอัตราความสามารถของเขาเองกับช่วยให้เขาสามารถหาคำตอบต่าง ๆ ด้วยตนเองด้วย ผู้ใหญ่ไม่ชอบการใช้อ่านใจ การบังคับให้เขาเรียนในสิ่งที่เขาไม่สนใจ ผู้สอนควรทำหน้าที่เป็นวิทยากรช่วยนำในการอภิปรายปัญหาของนักศึกษา ผู้สอนไม่ใช่เป็นผู้ให้คำตอบทุกอย่าง และไม่ควรรพยายามตอบโดยเฉพาะการค้นหุ้รงตอบในสิ่งที่คนไม่หรือไม่แน่ใจจะเสียหายมาก ยอมรับว่าไม่รู้แล้วร่วมกันศึกษาหาแหล่งวิชาชีพ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง

7. นักศึกษาผู้ใหญ่เคยมีประสบการณ์ที่ไม่ดีในโรงเรียนมาก่อนแล้ว จึงควรสร้างประสบการณ์ที่เรียนสบาย ๆ อย่าให้เขารู้สึกซ้ำรอยกับประสบการณ์เก่า ๆ ที่ผ่านมา การทำแบบฝึกหัดซ้ำ ๆ ซาก ๆ โดยเฉพาะที่ขัดต่อความรู้สึกของเขาจะไม่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อะไรเลย นอกจากทำให้เขารู้สึกเบื่อหน่ายอย่างที่เขาเคยผ่านมาแล้ว

8. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีจุดหยุดนิ่ง การเรียนรู้ของผู้ใหญ่อาจก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ในระยะแรก ๆ และจะไปถึงจุดซึ่งจะรู้สึกวากที่ไม่ก้าวไปเลย จุดนี้เราเรียกว่า จุดหยุดนิ่งผู้สอนควรจะเข้าใจและควรทำความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนด้วยเพื่อไม่ให้เกิดความท้อถอยเพราะการถึงจุดหยุดนิ่ง เป็นของธรรมดาในการเรียน จากนั้นก็จะมีก้าวหน้าต่อไปตามปกติ

9. ควรจะมีการทบทวนถึงวัตถุประสงค์ในการเรียนเสมอว่า เราเรียนทำไมและขณะนี้ได้ก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายมากน้อยแค่ไหนแล้ว ควรช่วยให้ผู้เรียนได้รู้ว่า เขาคควรปฏิบัติอย่างไรและมีขั้นตอนอะไรในการเรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการ

เรียนของเขาเพราะถ้าหากผู้เรียนเกิดสับสนในการเรียน หรือหลงจากเป้าหมาย
เดิม เขาจะท้อใจหรือหมดความสนใจไปเลย

สรุป เมื่อได้ศึกษาถึงความหมาย ลักษณะและหลักการเรียนรู้ของ
ผู้ใหญ่แล้ว ทำให้เห็นว่า ผู้ใหญ่มีรายละเอียดที่ต่างไปจากเด็กและในการจัดกระบวน
การเรียนการสอน เพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ได้ดังนี้ ผู้ที่มีความสำคัญคือ ครูผู้สอน
ดังนั้นจึงควรศึกษาดังบทบาทของครูที่สอนผู้ใหญ่ก่อน

สิ่งที่ได้ทราบมาแล้วว่าบทบาทเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีตำแหน่งในสังคม
และได้ปฏิบัติหน้าที่หรือแสดงพฤติกรรมไปตามตำแหน่งนั้น ๆ ครูก็เป็นตำแหน่งหนึ่ง
ในสังคม ซึ่งผู้ที่เป็นครูก็ย่อมต้องมีบทบาทของตนที่แตกต่างไปจากนักธุรกิจ แพทย์
หรืออื่น ๆ โดยที่บทบาทหลักของครูไม่ว่าจะสอนเด็กหรือผู้ใหญ่ก็คือ เป็นผู้จัดกระ
บวน การเรียนการสอน หากจะมีแตกต่างกันในรายละเอียดของการปฏิบัติ ก็เพราะ
ผู้เรียนมีความแตกต่างกัน ทั้งที่ สุนทร สุนันท์ชัย (2521: 12) กล่าวไว้ว่า "ผู้ใหญ่
มีสติปัญญา ประสบการณ์ และเวลาเรียน แตกต่างไปจากเด็กนัก เรียนธรรมดา" ดังนั้น
ครูที่สอนผู้ใหญ่ก็ย่อมต้องปฏิบัติรายละเอียดต่าง ๆ ในบทบาทหลักของตนแตกต่าง
ไป จากครูที่สอนเด็กนักเรียนในภาคกลางวันอยู่บ้าง

ในด้านบทบาทหลักของครูนั้น สุมิตร คุณานุกร (2520: 59) ได้อธิบาย
ไว้ว่า การเรียนการสอนที่จะประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องมีการวางแผนเหมือนกับงาน
อื่น ๆ การวางแผนการสอนคือ การพยายามหาคำตอบต่อคำถาม 3 คำถาม คือ

1. สอนวิชานี้เพื่อให้เกิดอะไรขึ้นกับผู้เรียน
2. ถ้าจะต้องการให้สิ่งที่ต้องการเกิดแก่ผู้เรียนแล้ว ควรจัดการเรียน
การสอนอย่างไร
3. เราจะมีวิธีประเมินผล หรือทราบได้อย่างไรว่าสิ่งนั้นได้เกิดขึ้นกับ
ผู้เรียนแล้ว

การวางแผนดังกล่าวเขียนออกมาในรูปแบบ (Model) ที่มีชื่อว่า
"สูตร 3 กลอง" ดังนี้คือ

กล่องที่ 1

วัตถุประสงค์

กล่องที่ 2

การเรียนการสอน

กล่องที่ 3

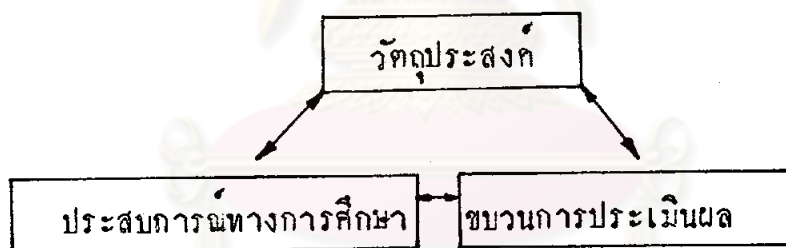
การประเมินผล

ต้องการให้อะไร
เกิดขึ้นกับผู้เรียน

ทำอย่างไรหรือจะจัด
การเรียนการสอนอย่าง
ไรสิ่งที่ต้องการนั้นจะ
เกิดขึ้นกับผู้เรียน

จะทราบได้อย่างไร
ว่าสิ่งที่เราต้องการ
เกิดขึ้นหรือไม่กับ
ผู้เรียน

เช่นเดียวกับ ฟรุต (Frut อ้างถึงใน สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ 2520: 179) ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของการสอน ประสิทธิภาพทางการศึกษา หรือการเรียนรู้ และกระบวนการประเมินผล ดังแผนภาพต่อไปนี้

จากแผนภาพแสดงว่า ท่อนแรกวัตถุประสงค์ของการสอนชั่วคราวจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงกระบวนการเรียนการสอน หรือวิธีจัดประสิทธิภาพทางการศึกษาให้แก่ผู้เรียนตลอดจนกระบวนการประเมินผล ในขณะที่เกี่ยวกับการประเมินผลและประสิทธิภาพทางการศึกษาหรือประสิทธิภาพการเรียนรู้ ช่วยทำให้วัตถุประสงค์ของการสอนกระจ่างขึ้นอีกทั้งประสิทธิภาพทางการศึกษาจะบ่งชี้ถึงกระบวนการประเมินผลที่ควรจะใช้ และผลที่ประเมินได้ก็จะเป็นข้อมูลย้อนกลับ แสดงถึงประสิทธิภาพของการสอน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนของผู้เรียนแต่ละคน

จากสูตร 3 กลอง และแผนภาพของ Frut จะทำให้พอสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่หลักของครู ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน คือ บทบาททางด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และบทบาททางด้านการประเมินผลการเรียนการสอน แต่ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนนั้นจะไม่บรรลุผลสำเร็จดีเท่าที่ควร ถ้าครูและนักเรียนไม่มีความเข้าใจ หรือมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น จาก การวิจัยของ เมืองทอง แคมมณี (2519: 55 - 56) พบว่า ความต้องการประการหนึ่งของนิสิตแพทย์ คือ "ต้องการครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ มีความเป็นกันเอง เข้าใจ รับฟังความคิดเห็น ช่วยเหลือแนะนำให้คำปรึกษาแก่นิสิตทั้งภายในและภายนอกเวลาเรียน" และในงานวิจัยเดียวกันนี้เอง ในทัศนะของอาจารย์แพทย์นั้น คุณสมบัติข้อหนึ่งในหลาย ๆ ข้อของครูที่ดีคือ "มีความเป็นกันเอง เข้าใจนิสิต มีความเห็นใจ ให้ความช่วยเหลือแก่นิสิต รวมทั้งตักเตือนเมื่อทำผิด" เช่นเดียวกับ วิลเบิร์ต เอ็ม เลียวนาร์ด (Wilbert M. Leonard II 1973: 10-13) ได้ทำการศึกษาวาจาอะไรเป็นลักษณะที่ทำให้เป็นครูที่ดี ผลจากการศึกษาพบว่า ครูในอุดมคติของนิสิตมีลักษณะสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องเป็นกันเองและยินดีที่จะเป็นมิตรกับนิสิต ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของเป็ร็อง กูมูท (2517: 30 อ้างถึงใน กนกวรรณ อรุณพิบูลย์ 2528: 51) ที่กล่าวไว้ว่า บรรยากาศแห่งความเข้าใจกัน และเป็นกันเองจะช่วยให้การสอนบรรลุผลสำเร็จได้ ไม่ว่าจะในห้องเรียน ในบ้าน หรือสถานที่ใดก็ตาม

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า บทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งของครูที่จะส่งเสริมให้กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก็คือ บทบาทด้านความสัมพันธ์กับผู้เรียน บทบาทหลักของครูย่อมไม่แตกต่างกัน เมื่อครูทุกคนต้องปฏิบัติบทบาท 3 ด้านคือ บทบาทด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บทบาทด้านการประเมินผล การเรียนการสอน บทบาทด้านความสัมพันธ์กับผู้เรียน ครูสอนผู้ใหญ่ย่อมต้องมีบทบาท เช่นเดียวกัน รายละเอียดในแต่ละบทบาทมีดังต่อไปนี้ คือ

1. บทบาทด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บทบาทด้านนี้ได้มีนักวิชาการหลายคนให้แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติของผู้สอนต่อนักศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่ เช่น เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2525: 40 - 41) ให้แนวคิดไว้ว่า "ผู้สอน (Facilitator) มีหน้าที่สำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีอิสระภายในด้านความคิดเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิด

ทัศนคติ มีความรับผิดชอบ และรู้จักการเรียนรู้โดย靠自己" เช่นเดียวกับ ราล์ฟ ซี ค็อบบส์ (Ralph C. Dobbs 1976: 42) ให้ความคิดเห็นว่า "ครูที่สอนผู้ใหญ่ ควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อการเรียนรู้ (Facilitator for learning) ครูไม่ใช่พ่าคำสั่งเหมือนคอมพิวเตอร์ ที่เต็มไปด้วยเนื้อหาและข้อมูลวิชาการต่าง ๆ"

มัลคอล์ม เอส. โนลส์ (Malcolm S. Knowles อ้างถึงใน สุวัจน์ วัชรวงศ์ 2524: 59 - 60) ได้เสนอแนวคิดสำหรับผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้คือ

1. ผู้สอนควรเรียนรู้ถึงความต้องการของผู้เรียน เพื่อจะได้เริ่มตนกิจกรรมทั้งหลายให้สอดคล้องกับความต้องการนั้น ๆ
2. ผู้สอนควรจัดหน่วยการเรียนรู้โดยยึดหลักสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ใหญ่ เป็นสำคัญ มิใช่เน้นที่เนื้อหาวิชา
3. ผู้สอนต้องถือว่าประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่า ภาระส่วนใหญ่เรียนให้นำประสบการณ์นั้น มาสัมพันธ์กับการเรียน
4. ผู้สอนต้องคำนึงว่าผู้ใหญ่ต้องการนำตัวเองไม่ใช่ให้ครูเป็นผู้นำหรือทัศนคติ ผู้สอนควรรวมในกระบวนการสืบหาหรือค้นหาคำตอบร่วมกับผู้เรียนมากกว่าเป็นผู้บอกหรือทัศนคติผู้เรียน
5. ผู้สอนต้องระลึกไว้เสมอว่า ผู้ใหญ่ที่มาเรียนมีความแตกต่างกันทั้งวัย ประสบการณ์ ความคิด ความสามารถ ดังนั้นต้องจัดเตรียมรูปแบบของการสอน เวลา สถานที่ให้เหมาะสมและให้ผู้ใหญ่ได้เรียนตามลำดับความสามารถของแต่ละคน

เกียรติวรรณ อมาตยกุล, รัตนา พุ่มไพศาล (2525: 40 - 41, 2524: 309) ได้เน้นถึงบทบาทของผู้สอนในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ไว้เหมือนกันคือ ผู้สอนควรร่วมมือกับผู้เรียนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผู้สอนจะเป็นผู้ชี้แนะ ไม่เป็นผู้นำของผู้เรียน ผู้สอนและผู้เรียนมีบทบาทเท่ากัน ต่างนับถือกันและกัน รวมกันทำรวมกันเรียน

ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่นั้น สิ่งที่คุณสอนจะต้องระลึกไว้เสมออีกคือ การให้มีส่วนเกี่ยวข้องของเอง (ego involvement)

ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต่อเนื่องไปถึงบทบาทของผู้สอนในด้านการประเมินผลการเรียนการสอนควย

2. บทบาทด้านการประเมินผลการเรียนการสอน โดยมีผู้ให้แนวคิดไว้ดังนี้คือ โกวีย์ ปรากฏใน (2518: 14) กล่าวถึง การวัดประเมินผลไว้ว่า "การวัดความก้าวหน้าบางอย่างไม่ต้องการวัดด้วยการจัดอันดับที่ 1 หรือ 2 หากแต่ควรจะวัดโดยการเปรียบเทียบกับความก้าวหน้าของตนเองว่ามีเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด" ริชาร์ด เอ. บูโดร์ (Richard A. Boudreau 1977: 216) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า "การสร้างความมั่นใจในการเรียนการสอนแก่ผู้ใหญ่นั้น ครูควรใช้วิธีกระตุ้นด้วยการจัดให้มีการทดสอบย่อย ๆ เพื่อให้ผู้ใหญ่รู้สึกว่า เขาประสบความสำเร็จในการเรียน โดยแบบของการทดสอบนั้น ต้องไม่ยากเกินไปด้วย" กิบบ์ (Gibb 1964: 58 - 60) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนการสอนไว้ว่า "ในการให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ ควรให้ผู้ใหญ่เรียนรู้โดยมีโอกาสทราบความก้าวหน้าของตนเองควย" จากแนวคิดนี้จะเห็นว่าสอดคล้องกับหลักการ เรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ว่า ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีถ้าเป็นไปตามอัตราความสามารถของเขา ผู้ใหญ่ไม่ต้องการแข่งขันหรือจัดอันดับตัวเขากับใคร

นอกจากนี้ผู้สอนและผู้เรียนควรร่วมมือกันในการประเมินผลไม่ใช่ผู้สอนเป็นผู้จัดการทุกอย่างเพียงคนเดียว รัตนา พุมไพศาล (2524: 309) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า "ครูและผู้เรียน ต้องร่วมกันวัดผลความก้าวหน้าของการเรียนและโปรแกรมการเรียน" เช่นเดียวกับ มัลคอล์ม เอส โนลส์ (Malcolm S. Knowles อ้างถึงใน สุนทร โคตรบรรเทา 2525: 14) ได้กล่าวว่า "ครูควรให้นักศึกษามีส่วนรับผิดชอบในการจัดดำเนินการเรียนต่าง ๆ และประเมินผลทางการเรียน หลักสูตร หรือโปรแกรมของตนเอง"

จากแนวคิดต่าง ๆ จะทำให้เห็นว่า บทบาทของผู้สอนในการประเมินผลการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ ควรเป็นไปในลักษณะของการรับผิดชอบร่วมกัน และที่สำคัญคือ การจัดให้มีการประเมินผลย่อย ๆ เพื่อให้ผู้ใหญ่รู้สึกว่า เขาประสบความสำเร็จในการเรียนนั้น จะเป็นพื้นฐานใหญ่ใหญ่เกิดกำลังใจ ไม่ท้อแท้เมื่อ

หน้าที่จะเรียนต่อไป

3. บทบาทด้านความสัมพันธ์กับนักศึกษา การดำเนินการเรียนการสอนจะบรรลุผลด้วยดีนั้น ย่อมต้องมีส่วนมาจากความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยเฉพาะผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งมีประสบการณ์เดิมมาจากการเรียนในวัยเด็กมาแล้วนั้นผู้สอนควรต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์กับผู้เรียนให้มาก เพื่อที่จะเป็นแรงเสริมให้ผู้ใหญ่เกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ดังที่ โหมทัมมิก อับดุลกาเดร์ และสมจิตร สร้อยสุริยา (2520: 2) ได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทด้านความสัมพันธ์ของผู้สอนต่อผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ว่า นอกจากการที่ครูจะเป็นผู้เข้าใจเนื้อหาวิชาที่สอนดี มีความสามารถในการถ่ายทอดแล้ว ครูยังต้องทำตัวให้เป็นที่ยอมรับของผู้เรียน ซึ่งราล์ฟ ซี ค็อบบ์ (Ralph C. Debbis 1976: 42) ได้เสนอวิธีการที่ครูจะสร้างความสัมพันธ์และให้เป็นที่ยอมรับของผู้เรียน ก็คือ "ผู้สอนควรเข้าไปใกล้ชิดกับผู้เรียนด้วยการช่วยเหลือในเรื่องการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมี ความหมายต่อสภาพจิตใจของผู้เรียนมาก นอกจากนี้ยังควรสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้เรียน ด้วยการพยายามให้เกิดการปะทะสังสรรค์ ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน"

สุพัตรา ชุมเกตุ (2514: 380 - 385) ได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษายุใหญ่ ว่า ควรให้บริการแนะแนวแก่ผู้เรียน แต่เมื่อยังไม่มี การดำเนินการในเรื่องนี้ ครูผู้สอนก็ควรสร้างสัมพันธ์กับผู้เรียน พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือไมกั้นแนะนำแหล่งที่ผู้เรียนจะไปขอคำปรึกษา หรือขอความช่วยเหลือได้

จากบทบาทของผู้สอนทั้ง 3 ด้านจะเห็นว่าถ้าผู้สอนสามารถปฏิบัติได้ตามแนวคิดที่กล่าวมา ย่อมจะทำให้กระบวนการเรียนการสอนการศึกษายุใหญ่ ประสบผลสำเร็จอย่างดี แต่จากสาเหตุการลาออกกลางคันของนักศึกษายุใหญ่ ตามที่สุพัตรา ชุมเกตุ (2514: 380 - 385) ได้ศึกษาไว้ นั้น ปรากฏว่าเป็น เพราะผู้สอนยังไม่เข้าใจบทบาททั้ง 3 ด้าน คือ นอกจากความไม่สะดวกในเรื่องเวลา สุขภาพร่างกายของนักศึกษายุใหญ่แล้ว สาเหตุของการลาออกยัง เนื่องจาก นักศึกษายุใหญ่ไม่พอใจสภาพการเรียนการสอนของผู้สอน คือ ผู้สอน

ไม่ได้ให้ความสนใจทั่วถึง อุปกรณ์ที่ใช้ไม่เหมาะสม ผู้สอนไม่ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเรียน ผู้สอนทำให้ผู้เรียนรู้สึกขวยเขิน เช่น ประกาศคะแนนสอบซึ่งเขาได้ระดับค่า ผู้สอนไม่บอกผลความก้าวหน้าของงานที่ส่งไป เช่น การบ้าน หรือการเข้ากลุ่มกิจกรรม นอกจากนี้ยังเนื่องจากผู้สอนไม่แสดงความเป็นกันเองกับผู้เรียน และไม่ได้เป็นที่ปรึกษาที่คอยช่วยเหลือผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่ควรได้ศึกษาแนวทางในการปฏิบัติตามบทบาททั้ง 3 ด้าน ดังกล่าวเพื่อประสิทธิภาพของวงการศึกษาผู้ใหญ่ต่อไป

ตอนที่ 3 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย
ก่อนที่จะกล่าวถึงการศึกษานอกโรงเรียนแบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย ควรจะทราบถึงความเป็นมาของการศึกษาทางวิทยุและไปรษณียก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเรื่อง การศึกษานอกโรงเรียนแบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย ต่อไป

การศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย มีหลักการดังนี้ คือ

1. เป็นการจัดการศึกษาทางไกลรูปแบบหนึ่ง โดยใช้สื่อผสม (Multi-Media) ในการเรียนการสอน คือ ระบบไปรษณีย (Correspondence) วิทยุ (Radio) กลุ่มผู้เรียน (Learning Group) โดยมีครูประจำกลุ่มเป็นผู้ประสานให้เกิดกิจกรรมกลุ่มผู้เรียนและสื่อประกอบต่าง ๆ เช่น เอกสารประกอบ เทป ศูนย์การเรียน หรือแหล่งวิทยาการต่าง ๆ
2. เป็นการเรียนระบบเปิด (Open Learning) คือผู้เรียนจะเรียนตามความต้องการของตนเอง
3. เป็นการศึกษาด้วยตนเอง (Self - study) ผู้เรียนจะต้องศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากสื่อต่าง ๆ ในข้อ (1)

นโยบาย และเหตุผลสำคัญของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย ขึ้นอยู่บนพื้นฐานของความคิด 4 ประการสำคัญ คือ

1. แนวความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีพ (Life Long Education) ที่มุ่งให้คนต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อนำความรู้และข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการปรับปรุงการดำรงชีพของตนเพื่อความอยู่รอด อยู่ดี และมีศรีสุข อันเป็นยอดปรารถนาของทุกคน

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการให้ความเสมอภาค ในโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยพลาศ ชาวโอกาสทางการศึกษาที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ทั้งที่อยู่ในเมือง และในชนบททางไกลมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องใช้สื่อการเรียนการสอนที่สามารถส่งไปถึงผู้เรียนที่อยู่ห่างไกลได้อย่างทั่วถึงทุกจุด ทุกหนทุกแห่งได้ นั่นคือ สื่อประเภทวิทยุ ไปรษณีย์ และสื่อมวลชน อื่น ๆ ในการจัดการศึกษาด้วย

3. แนวความคิดที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักช่วยตนเองในการเรียนรู้จากสื่อใหม่มากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนมีวินัยการเรียนรู้ด้วยตนเองก่อน และถ้าจำเป็นหรือต้องการความช่วยเหลือก็ให้พิจารณาขอความช่วยเหลือ จากแหล่งวิทยากรที่อยู่ใกล้ตนเองก่อน แล้วจึงขยายวงกว้างออกไป เป็นแหล่งวิทยากรอื่น ๆ ที่อยู่ไกลตัวออกไปตามลำดับ เท่ากับเป็นการสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการ "คิดเป็น"

4. แนวความคิดที่มุ่งให้คนรู้จักรักถิ่นฐานที่เกิดช่วยกันพัฒนาท้องถิ่น และชุมชนของตนเอง โดยนำความรู้ที่ได้จากการเรียนไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนรอบครัว ท้องถิ่น และชุมชน ให้เจริญก้าวหน้าเท่ากับเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน และสังคมให้ดียิ่งขึ้น ตามแนวการพัฒนาประเทศด้วยนั่นเอง

แนวคิดสำคัญทั้ง 4 ประการนี้ จึงเป็นที่มาของนโยบายการจัดการศึกษา นอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2527: 1 - 2)

ศุภร ศรีแสน (2527: 85 - 86) อธิบายไว้ว่า "การศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ เป็นการศึกษาที่มุ่งกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ห่างไกล โดยใช้วิทยุและไปรษณีย์เป็นสื่อในการเรียนรู้ ผู้ลงทะเบียนเรียนจะได้อ่านคู่มือเรียน และตารางออกอากาศรายการวิทยุจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคทางไปรษณีย์ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดผู้เรียนจะสามารถเปิดวิทยุฟังรายการ ซึ่งเสนอข้อมูลที่เสริมหรือเน้นเนื้อหา

หาในคู่มือ แต่ละสัปดาห์ผู้เรียนที่อยู่ในละแวกเดียวกัน จะมาพบปะหารือในสิ่งที่
ยังเป็นข้อสงสัยจากการอ่านคู่มือเรียน การฟังวิทยุ หรือการทำแบบฝึกหัด ไข
เวลาประมาณ 3 - 4 ชั่วโมง ในสถานที่และเวลา ซึ่งสะดวกสำหรับผู้เรียน
มีครูประจำกลุ่มเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ"

การศึกษานู๋ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์
เป็นการศึกษาประเภทหนึ่งของการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์
พรทิพย์ ชาตะรัตน์ (2527: 12) กล่าวไว้ว่า "การศึกษาประเภทนี้ ใช้สื่อ
การเรียนหลัก 3 สื่อ คือ คู่มือเรียน วิทยุ และครูประจำกลุ่ม หลักสูตร การ
วิคิดผล และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เช่น
เกี่ยวกับการศึกษานู๋ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จที่เรียนในชั้นเรียนธรรมดา (เรียนตอนเย็น
หรือเรียนวันเสาร์ - อาทิตย์) ต่างกันที่วิธีการเรียนเท่านั้น การเรียนการ
ศึกษานู๋ใหญ่ แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ เป็นการ
ศึกษาด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยศึกษาคู่มือเรียนด้วยตนเอง ฟังวิทยุ แล้วพบครู
ประจำกลุ่ม เพียงสัปดาห์ละ 3 - 5 ชั่วโมง ส่วนใหญ่จะพบกลุ่มกันในวันเสาร์-
อาทิตย์ ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรระดับที่ 3 ทางวิทยุและไปรษณีย์ จะมีศักดิ์และสิทธิ์เช่น
เดียวกับผู้ที่เรียนจบหลักสูตรระดับที่ 3 ที่เรียนในชั้นเรียนธรรมดา และผู้เรียนใน
โรงเรียนที่จบชั้นประโยคประถมทุกประการ สำหรับผู้ที่เรียนจบระดับที่ 4 ก็มีศักดิ์
และสิทธิ์ เช่นเดียวกับผู้ที่จบประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นเช่นกัน"

อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้ คือ ให้นู๋ใหญ่เรียนรู้จักคิด รู้จักแก้
ปัญหา โดยคำนึงถึงกระบวนการคิด ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย 3
ประการ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคม สิ่งแวดล้อม
และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิชาการ เบนให้นู๋ใหญ่เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
ดังนั้น บทบาทของครูประจำกลุ่มการศึกษานู๋ใหญ่ แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4
ทางวิทยุและไปรษณีย์ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะต้องคำนึงถึงกิจกรรมที่จะ
ส่งเสริมให้นู๋ใหญ่เรียนคิดเป็น ตามจุดมุ่งหมายที่ได้ระบุไว้ แต่บทบาทของครูประจำกลุ่ม
ก็ยังคงอยู่ภายใต้บทบาทหลักทั้ง 3 ประการ คือ บทบาทด้านการจัดกิจกรรมการเรียน
การสอน บทบาทด้านการประเมินผลการเรียนการสอน บทบาทด้านความสัมพันธ์

กับผู้เรียน

ตอนที่ 4 บทบาทในด้านการเรียนการสอนของครูประจำกลุ่มการศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์

เนื่องจากการศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่อุปการะผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นครูประจำกลุ่มจึงต้องปฏิบัติตนในฐานะและบทบาทที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ดังที่ปรากฏในวัตถุประสงค์ของการอบรมครูประจำกลุ่มการศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2527: 2 - 7) เพื่อให้ครูประจำกลุ่มการศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ ใ้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้คือ

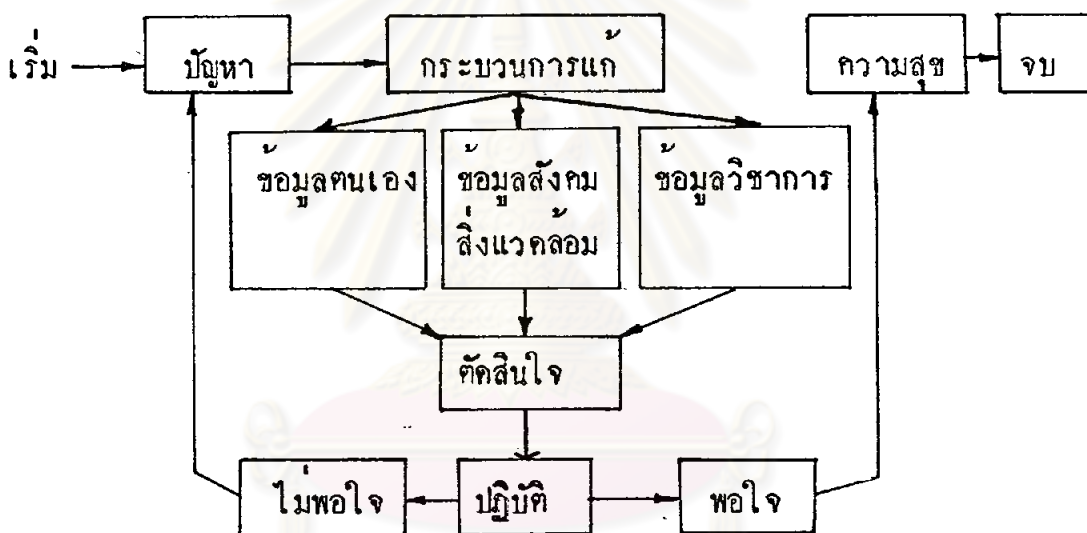
1. ความเชื่อพื้นฐานของการศึกษานอกโรงเรียน
2. จิตวิทยาผู้ใหญ่
 - ลักษณะของผู้ใหญ่
 - ลักษณะการสอนผู้เรียนผู้ใหญ่
 - หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
 - การปฏิบัติตนต่อผู้เรียนผู้ใหญ่
 - การจัดสภาพและการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนของผู้ใหญ่
3. หลักสูตรการศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์
4. การประเมินผลการเรียนการศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์

การศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์เป็นการศึกษาที่ยึดหลักผู้ใหญ่เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ฉะนั้นครูประจำกลุ่มการศึกษานักเรียนใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ต้องคำนึงถึง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนี้ด้วย "คิดเป็น" เป็นคำที่ถือกำเนิดขึ้นในวงการศึกษานอกโรงเรียนของไทย เป็นครั้งแรกราว พ.ศ. 2515 ผู้ให้กำเนิดคำว่า "คิดเป็น" คือ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ (บุญสม กรุพทา 2524: 16)

โกวิท วรพิพัฒน์ ได้สรุปแผนภูมิของลักษณะที่เรียกว่า "คิดเป็น" ไว้ดังนี้ (บุญสม กรุพทา 2524: 16)

แผนภูมิที่ 1 รูปแบบของการ "คิดเป็น"

แผนภูมินี้ถ้าพิจารณาจะเห็นว่า รูปแบบการคิดเป็น จะต้องเริ่มกระบวนการแก้ปัญหาคือปัญหาและวิธีการแก้ปัญหามีข้อมูลสำคัญ 3 ประการ คือ ข้อมูลตนเอง ข้อมูลวิชาการ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่จะให้เกิดความสุขต่อไป

จากแนวความคิดของกระบวนการ "คิดเป็น" และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้พอจะสรุปบทบาททางด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูประจำกลุ่มการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ต้องปฏิบัติได้ดังนี้คือ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งในที่นี้ หมายถึง กิจกรรมการพบกลุ่มซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนในหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ การพบกลุ่มมุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักการคิดพึ่งพาตนเอง ต้องการปลุกฝังให้รู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งจะสอดคล้องกับหลักการทำงานตามระบอบประชาธิปไตย และต้องการฝึกการฟังเชิงวิเคราะห์ และสรุปตามให้ได้ หรือที่เรียกว่า ฟังเป็น ฉะนั้นครูประจำกลุ่มการศึกษานอกระบบระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ ต้องพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรม พยายามยกปัญหาหรือทำให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพท้องถิ่นของตนเอง ต้องศึกษาความสนใจของผู้เรียน เนื้อหาในแต่ละบทเรียนควรยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ และให้ความสัมพันธ์ ระหว่างรายวิชาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ครูประจำกลุ่มการศึกษานอกระบบระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ ต้องพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ฝึกให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และรู้จักนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่นอภิปราย ทำงานเป็นกลุ่ม ๆ ฯลฯ

3. ครูประจำกลุ่มการศึกษานอกระบบระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ ควรจะคำนึงถึงการที่จะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ความรู้ทั้งภาควิชาการ และได้ปฏิบัติกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาตนเอง พัฒนาท้องถิ่นและชุมชน ซึ่งมีผลให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

บทบาทที่มีความสำคัญอีกบทบาทหนึ่งคือ บทบาทด้านการประเมินผลการเรียนการสอน ของครูประจำกลุ่มการศึกษานอกระบบระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์นั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2527: 40) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อวัดความก้าวหน้าของผู้เรียน ทำให้ทราบว่าผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ในการเรียนมากน้อยเพียงใด เป็นตัวชี้ถึงขีดความสามารถและผลสำเร็จของผู้เรียน

2. เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพในการเรียนการสอน ไม่ว่าจะป็นกระบวนการเรียนการสอน สื่อการเรียน รวมทั้งตัวครูประจำกลุ่มเอง ทั้งนี้เพื่อจะสามารถพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้อง

การวัดผลและประเมินผลการเรียนการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ แบ่งการประเมินผลออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อศึกษาความสนใจ หรือความถนัด หรือความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เช่นวิชาภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ เป็นต้น

2. การประเมินผลระหว่างเรียน เพื่อศึกษาดัชนีการเรียนของผู้เรียน โดยพิจารณา

2.1 แบบทดสอบหรือแบบฝึกหัดหรือกิจกรรมที่กำหนด

2.2 ความสนใจและความตั้งใจของผู้เรียน จากการร่วมกิจกรรมภายในกลุ่มหรือการพบกลุ่ม

2.3 ผลการทดสอบระหว่างภาค ซึ่งได้กำหนดวัน เวลาในการสอบไว้ในรายวิชานั้น ๆ

3. การประเมินผลปลายภาคเรียน เป็นการประเมินผลการเรียน โดยส่วนรวมทั้งหมดในเนื้อหาวิชา หลังจากที่เรียนครบกำหนดภาคเรียนแล้ว

ในการประเมินผลนั้น ครูประจำกลุ่มการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ สามารถใช้เครื่องมือและวิธีการต่าง ๆ เช่น ข้อสอบ ข้อเขียน วัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น การบ้าน รายงาน หรือวิธีอื่น ๆ ตามแต่เห็นสมควร ดังนั้นจะเห็นว่าการประเมินผลการเรียนการสอนของการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ นั้นจะเป็นการดำเนินการนิเทศภาพรวมกันทั้งครูประจำกลุ่มและผู้เรียน

สำหรับบทบาทด้านสุดท้ายคือบทบาทด้านความสัมพันธ์กับผู้เรียนนั้นไม่ได้มีระบุเป็นพิเศษ แต่จากวัตถุประสงค์ของการอบรมครูประจำกลุ่มการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ มุ่งให้ครูประจำกลุ่มได้

เรียนรู้อิงจิตวิทยาของผู้ใหญ่ แสดงว่าครูประจำกลุ่มการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คเสร์จระดับที่ 3 และ 4 ทางวิทยุและไปรษณีย์ ควรต้องปฏิบัติบทบาทด้านความสัมพันธ์กับผู้เรียน เช่นเดียวกับผู้สอนการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่โดยทั่วไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่ใ้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับบทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่ปฏิบัติจริง รวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับงานการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่ ดังที่จะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังและการปฏิบัติจริง ซึ่งมีผู้วิจัยไว้บ้าง ดังเช่น

การวิจัยเกี่ยวกับความคาดหวังและการปฏิบัติจริงที่ พิทูล เลิศมงคลตระกูล (2523: 66) ได้ศึกษาถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนของนักศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คเสร์จระดับที่ 3 และ 4 ในเขตการศึกษา 10 โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนโดยทั่วไปทั้งในสภาพเป็นจริงและที่คาดหวังซึ่งในส่วนหนึ่งของการเรียน คือ ด้านตัวครูผู้สอนนั้น ผลปรากฏออกมาว่า ความคิดเห็นของนักศึกษาตามสภาพที่เป็นจริงอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเกณฑ์ที่คาดหวังหรืออยากให้เป็น

เบ็ญจพร ไข้เทียมศิลป์ (2526: 127 - 129) ได้ศึกษาบทบาทที่คาดหวังและที่ปฏิบัติจริงของครูผู้สอนการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คเสร์จระดับที่ 3 - 4 ตามทัศนคติของเจ้าหน้าที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน ผู้บริหาร ผู้สอนและนักศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่ ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า บทบาทที่คาดหวังกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงของผู้สอนการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็คเสร์จระดับที่ 3 และ 4 ตามทัศนคติของเจ้าหน้าที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน ผู้บริหาร ผู้สอน และนักศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่ในแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน โดยค่าเฉลี่ยบทบาทที่คาดหวังสูงกว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริงทุกด้าน ในด้านการเรียนการสอน ผู้บริหารมีความคาดหวังมากกว่าข้ออื่น ๆ ที่ต้องการให้ครูผู้สอนส่งเสริมให้นักศึกษามีกำลังใจที่จะเรียน เช่น ชมเชยผลงานของนักศึกษา ยกตัวอย่างนักศึกษารุ่นก่อนที่

ประสบความสำเร็จในชีวิต ผู้สอนมีความคาดหวังมากกว่าข้ออื่น ๆ ที่ต้องการให้ นักศึกษามีอิสระในการเรียน เช่น การเลือกที่นั่ง การเลือกเข้ากลุ่มกิจกรรม ส่วนนักศึกษานักใหญ่มีความคาดหวังมากกว่าข้ออื่น ๆ ที่ต้องการให้ครูผู้สอนชี้แจง ให้ นักศึกษารู และเข้าใจจุดมุ่งหมายของการเรียนก่อนเริ่มการเรียนและการสอน ในด้านการประเมินผลการสอนผู้บริหาร ผู้สอน และนักศึกษานักใหญ่คาดหวัง มากกว่าข้ออื่น ๆ ที่ต้องการให้ผลการประเมินผลการเรียนและการเก็บคะแนนเป็น ระยะเวลา ๆ ต่อเนื่องกัน และพบว่านักศึกษานักใหญ่ มีจุดมุ่งหมายในการเรียนที่สำคัญ ได้แก่ ต้องการประกาศนียบัตรไปใช้ศึกษาต่อ

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษานักใหญ่นั้น ได้มีผู้วิจัยไว้อย่างบางเรื่อง ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามเลือกเฉพาะที่เกี่ยวกับผู้สอนซึ่งเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับที่กำลัง ศึกษาอยู่ มีปรากฏดังนี้คือ

ประเทือง แดงงาม (2520: 117) ได้ศึกษาถึงเรื่องการศึกษา มโนภาพแห่งตนและความคาดหวังแห่งตนของผู้ใหญ่ที่เรียนสำเร็จหลักสูตรการศึกษา ผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จใน เขตการศึกษา 3 พบว่า มโนภาพแห่งตนและความคาดหวัง แห่งตนของผู้ใหญ่ที่เรียนสำเร็จหลักสูตรการศึกษานักใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสูงกว่าผู้ใหญ่ ที่ไม่ได้เรียนหลักสูตรการศึกษานักใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และได้ให้ข้อเสนอแนะที่จะทำ ให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในโครงการการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ คือครู ผู้สอนควรได้จัดสภาพการเรียนการสอนที่ช่วยส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และเน้นบทบาทต่าง ๆ ของผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันให้ชัดเจนขึ้นโดย ให้ผู้เรียนมีโอกาสรวมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นแล้วครูผู้สอนและผู้เรียน ช่วย กันสรุป อีกประการหนึ่งคือ การเรียนการสอนเมื่อสอนจบลงในแต่ละครั้งควรได้ ประเมินการสอนว่าได้ดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายเพียงใด ผู้เรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง รวมทั้งนำเอาขอบกพร่องมาปรับปรุงให้การเรียนการสอนครั้ง ต่อไปบรรลุจุดมุ่งหมายมากขึ้น

วิเชียร ประยูรชาติ (2520: 77) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการ
 เตรียมการสอน และค่าการใช้อุปกรณ์การสอนของผู้สอนการศึกษาระดับ
 เบ็ดเสร็จ ผลปรากฏว่า ครูใช้พฤติกรรมการเตรียมการสอนร้อยละ 47.52
 และใช้พฤติกรรมการใช้อุปกรณ์การสอนร้อยละ 40.17 นับว่าพฤติกรรมทั้งสอง
 ด้านมีน้อยไม่ถึงร้อยละ 50 และยิ่งพบว่า พฤติกรรมการสอนของครูนั้นมักจะสอน
 ตามเนื้อหาของบริษัท มีโค้ชช่วยให้กว้างขวางออกไป สรุปคือ พฤติกรรมการ
 สอนทั้งสองด้านที่ผู้วิจัยได้ศึกษานั้นยังไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับ
 แบบเบ็ดเสร็จ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย